

Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова

ЛЯШЕНКО Руслана Дмитрівна

УДК 340. 1

Презумпції у праві : питання теорії та практики

ПРЕЗУМПЦІЇ У ПРАВІ : ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Спеціальність: 12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у відділі теорії держави і права Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України.

Науковий керівник – доктор юридичних наук, старший науковий співробітник
ПАРХОМЕНКО Наталія Миколаївна,
Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, учений секретар.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
ТИХОМИРОВ Олександр Деонисович,
Національна академія внутрішніх справ,
професор кафедри теорії держави та права;

кандидат юридичних наук, доцент
ОГІРКО Ростислав Семенович,
Національний педагогічний університет
ім. М. П. Драгоманова,
професор кафедри теорії та історії держави і права.

Захист відбудеться „ 12 ” травня 2011 року о 16 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.18 по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: 01060, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01060, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий „ 07 ” квітня 2011р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.С. Дубчак

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Процес формування громадянського суспільства і побудови соціальної, демократичної та правової держави тісно пов'язаний з удосконаленням вітчизняного законодавства, що вимагає глибокого наукового опрацювання змісту окремих правових категорій, які займають важливе місце в системі юридичних засобів правового регулювання. До таких категорій належать презумпції, які є специфічним засобом правового регулювання.

Презумпції здійснюють ефективний вплив на суспільні відносини після їх закріплення у нормах права, в результаті узагальнення суспільної практики щодо вирішення життєвих ситуацій. Таким чином, вони набувають формалізованого, загальнообов'язкового характеру, а їх порушення або неправильне використання спричиняє застосування санкцій. Окремі з презумпцій мають загальноправове значення та виконують роль принципів права, а саме: презумпція невинуватості, знання законів та інших нормативно-правових актів, добросовісності, законності правового акту та інші. Необхідність загальнотеоретичного дослідження і узагальнення проблем, пов'язаних з дією презумпцій у сфері права, пояснюється їх важливим значенням у правовідносинах.

Останнім часом у вітчизняному законодавстві кількість презумпцій зростає, їх все частіше застосовують судді на практиці. Проте, законодавство не дає визначення поняття «презумпція» та не містить приписів щодо порядку їх застосування у практичній діяльності.

Тому актуальність дослідження зумовлюється також потребами теоретичного обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення законодавства та практики застосування презумпцій у праві. Це дасть змогу поглибити систему наукових знань про презумпції, визначити їх місце та роль у правовідносинах, що сприятиме удосконаленню понятійно-категорійного апарату теорії права та галузевих юридичних наук.

Наукова розробка категорії «презумпція» у сфері права була розпочата ще дореволюційними вченими, такими як: Є.В. Васьковський, Ю.С. Гамбаров, Г.Ф. Дормідонтов, Д.І. Мейєр, С.А. Муромцев, І.Г. Оршанський, Б.В. Попов, І.Я. Фойницький. У радянський період дана проблема отримала більш поглиблений розвиток у працях В.К. Бабаєва, О.Т. Боннера, Л.В. Васильєва, В.Л. Воложаніна, В.М. Горшенєва, В.І. Камінської, В.А. Ойгензіхта, М.С. Строговича, О.Б. Тарбагаєвої, К.С. Юдельсона, Я.Л. Штутіна та інших учених. На сучасному етапі важливий внесок у дослідження категорії «презумпція» та її значення у цивільних, адміністративних, податкових, кримінальних, процесуальних та інших правовідносинах зробили такі російські правознавці, як: М.М. Броннікова, Ю.Г. Зуєв, О.О. Кримов, О.А. Кузнєцова, В.О. Морквін, С.А. Мосін, Е.М. Мурадьян, О.О. Нахова, Ю.К. Орлов, Г.О. Печніков, І.В. Решетнікова, Ю.О. Серіков, О.В. Смірнов, І.В. Сухініна, Т.Г. Тамазян, М.К. Треушніков, О.В. Федотов, М.М. Цуканов, Д.М. Щокін та ін. Крім того, роль презумпцій в теорії права та російському законодавстві висвітлено у дисертаційному дослідженні Н.С. Караніної; проблема співвідношення презумпцій та фікцій з іншими суміжними категоріями

розглянута Н.О. Нікіташиною; місце і роль презумпцій у правовій політиці Російської Федерації та сучасні тенденції їх застосування у практиці російських судів вивчено А.П. Самсоновим.

Зарубіжні дослідники теж сформулювали низку оригінальних підходів до розуміння проблеми презумпцій у правовій науці, серед них: Д.Ф. Арчболд, Ж.-Л. Бержелъ, У.М. Бест, Х. Бурхард, С.А. Венегас, М.С. Домінгез, Б.Ф. Кармона, Х.Д. Мендоца, Д.Х. Месьюс, С.А. Мовеллан, М.Л. Сабате, А.Х. Регла, Н. Ресча та інші.

Серед вітчизняних дослідників слід згадати праці О.М. Гаргат-Українчук, Й.М. Коржанського, Д. Луспеника, В. Масюка, С.М. Стахівського, Д.С. Суханової, В.П. Феннича, в яких висвітлюються проблеми співвідношення презумпцій з фікціями, особливості їх класифікації, характеристика окремих видів презумпцій та їх роль у процесі розподілу обов'язків по доказуванню.

Теоретичне обґрунтування дисертаційного дослідження базується також на працях вітчизняних учених: В.Д. Бабкіна, Ю.Л. Власова, О.В. Зайчука, М.С. Кельмана, А. М. Колодія, О.Г. Мурашина, Р.С. Огірка, Н.М. Оніщенко, Н.М. Пархоменко, О.Ф. Скакун, В.М. Тertiшника, О.Д. Тихомирова, Ю.С. Шемшученка та ін.

Не зважаючи на значний інтерес науковців до проблем презумпцій у сфері права та важливий внесок у їх дослідження, ряд питань не отримали комплексного висвітлення у вітчизняній юридичній літературі. До теперішнього часу малодослідженими залишились проблеми природи презумпцій, їх структура, функціональне призначення у праві, не приділялась увага вивченню зарубіжного досвіду цього питання, відсутні загальнотеоретичні дослідження щодо закріплення презумпцій у законодавстві України та їх застосування у практичній діяльності.

Зазначене свідчить про актуальність обраної теми дисертаційного дослідження та необхідність подальшого опрацювання загальнотеоретичних та практичних засад презумпцій у правовій науці.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження є складовою частиною планових тем відділу теорії держави і права Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України «Теоретичні проблеми реалізації прав і свобод людини і громадянина в Україні» (номер державної реєстрації 0104U007590) та «Теоретичні проблеми реалізації принципу верховенства права в Україні» (номер державної реєстрації 0106U008729). Тема дисертації затверджена на засіданні Вченої ради Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України (протокол № 3 від 27 березня 2008 р.).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є комплексний аналіз теоретичних засад презумпцій у праві та вироблення науково-практичних рекомендацій стосовно застосування презумпцій у практичній діяльності.

Для досягнення визначеної мети передбачено вирішення наступних завдань:

- узагальнити здобутки теорії права та галузевих юридичних наук з цієї проблематики, що дозволить визначити стан дослідження категорії «презумпція у праві» та питання, які потребують подальших розробок;
- розкрити природу та структуру презумпції;
- охарактеризувати загальні ознаки презумпцій у праві;
- дати авторське визначення поняття «презумпція у праві»;
- з'ясувати функціональне призначення презумпцій у сфері права;
- удосконалити класифікацію презумпцій у юридичній науці;
- розкрити сутність видів презумпцій у праві;
- проаналізувати проблеми пов'язані з виявленням та закріпленням презумпцій у законодавстві України;
- визначити місце презумпцій у процесі правозастосування;
- вивчити досвід окремих зарубіжних країн щодо закріплення презумпцій у законодавстві та їх застосування у практичній діяльності;
- розглянути особливості використання презумпцій у судовій практиці України та обґрунтувати необхідність розробки рекомендацій щодо їх застосування.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, пов'язані з виникненням та реалізацією презумпцій у сфері права.

Предметом дослідження є теоретико-практичні засади презумпцій у праві.

Методи дослідження. У процесі дослідження були використані філософсько-світоглядні, загальнонаукові та спеціальні методи пізнання правових явищ. Серед них: положення діалектики, на основі яких досліджені презумпції, що знаходяться у взаємодії з іншими елементами правової системи; історичний метод застосовано для виділення історіографічних періодів, в яких досліджувалася проблема презумпцій; аналітичний, узагальнюючий та конкретно-пошуковий методи використано для аналізу та систематизації наукових джерел з проблеми; методи індукції та дедукції – для з'ясування способів утворення презумпцій; системний метод – при дослідженні презумпцій як елемента національної правової системи; структурно-функціональний метод – при дослідженні внутрішньої будови презумпцій та їх функціонального призначення у сфері права; порівняльно-правовий метод – при вивченні досвіду окремих зарубіжних країн щодо закріплення презумпцій у законодавстві та застосування їх у практичній діяльності; класифікація була використана при визначенні класифікаційних критеріїв презумпцій у праві та їх різновидів; спеціально-юридичний метод – для пояснення змісту окремих понять, аналізу норм чинного законодавства, виявлення недоліків у ньому; метод контент-аналізу – для вивчення та статистичної обробки текстової інформації визначень презумпції, запропонованих різними дослідниками; статистичний метод – при аналізі даних щодо застосування презумпцій у судовій практиці; семантичний метод застосовано для з'ясування змісту окремих понять, а саме: «презумпція», «раціональність» та ін.

Комплексний підхід до використання широкого кола наукових методів дозволив всебічно розглянути теоретичні та практичні засади презумпцій у сфері права.

Наукова новизна дисертації визначається тим, що вперше у вітчизняній науці теорії права здійснено комплексне дослідження теоретичних та практичних засад презумпцій у праві, в ході якого сформульовано ряд нових теоретичних висновків та узагальнень, зокрема:

вперше:

- узагальнено історіографію з проблеми презумпцій, що дозволило вибудувати цілісне уявлення про стан наукової розробки цього питання у дореволюційному, радянському, сучасному періодах, крім того, окремому історіографічному огляду піддано праці зарубіжних авторів;

- запропоновано авторське визначення поняття «презумпція у праві» як припущення про наявність чи відсутність факту, що ґрунтується на спостереженнях за повторюваними аналогічними явищами, подіями, фактами та раціональному зв'язку між ними, спрямоване на регулювання суспільних відносин, що формулюється у законодавстві або/та у акті застосування права, може допускати виключення, але умовно приймається за істину, поки не буде доведено протилежне;

- визначено поняття «функції презумпцій у праві» як напрями їх впливу на суспільні відносини, спрямовані на виконання завдань правового регулювання кожною окремою презумпцією чи презумпціями в цілому, з метою внесення стабільності у правовідносини, забезпечення законності та правопорядку, захисту прав, свобод та інтересів громадян;

- вивчено досвід країн США, Іспанії та Франції щодо закріплення презумпцій у законодавстві та застосування у практичній діяльності;

удосконалено:

- положення про структуру презумпції, що складається з базового факту, презюмованого факту та раціонального зв'язку між ними;

- характеристику ознак презумпцій у праві, якими є: вірогідність, наявність раціонального зв'язку між базовим фактом та фактом, що презюмується, умовне прийняття їх за істину, можливість спростування, нормативність;

- теоретичне уявлення про функції презумпцій у сфері права, якими є: регулятивна (включає функції презумпцій у процесі застосування права, а саме: встановлення фактів, що входять в предмет доказування; перерозподіл обов'язків по доказуванню; процесуальної економії; імперативна; оціночна) та охоронна;

- класифікацію правових презумпцій залежно від їх закріплення у джерелах права в формально-юридичному розумінні на: законні, підзаконні, судові, договірні та презумпції, що містяться у міжнародно-правових актах;

отримали подальший розвиток:

- наукові знання про те, що популярна індукція є методом утворення фактичних презумпцій, які не закріплюються у нормативно-правових актах, а наукова індукція – правових презумпцій, які закріплюються у законодавстві або

формулюються органами судової влади, в результаті тлумачення змісту норм права;

- положення про необхідність внесення змін до ст. 68 Конституції України щодо уточнення презумпції знання законів та інших нормативно-правових актів;
- обґрунтування, що презумпції застосовуються на кожній стадії процесу правозастосування, а не лише під час доведення;
- дослідження про застосування презумпцій у судовій практиці України та зроблено висновок про необхідність розробки правил, які б регулювали порядок формулювання і застосування презумпцій та забезпечили одноманітний підхід правозастосовників у цьому питанні.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що висновки і пропозиції, які містяться в дисертації, можуть бути використані:

- у науково-дослідній сфері – в процесі подальших розробок як загальнотеоретичних, так і галузевих проблем презумпцій у праві;
- у сфері правотворчості – при вдосконаленні норм чинного законодавства щодо закріплення в них презумпцій та при розробці і прийнятті нормативно-правових актів, що регулюють питання доказування;
- у правозастосовній діяльності – при застосуванні презумпцій судовими та правоохоронними органами;
- у навчальному процесі – при підготовці навчальних та навчально-методичних посібників, підручників; при викладанні курсів «Теорія держави і права», «Правознавство», «Порівняльне правознавство», «Конституційне право» тощо, спецкурсів з актуальних проблем теорії держави і права, теорії правозастосування, доказового права та інших.

Результати дослідження були впроваджені у навчальний процес Житомирського національного агроекологічного університету при викладанні курсів «Теорія держави і права» та «Конституційне право України» (Акт про впровадження від 17 лютого 2011 р.).

Апробація результатів дисертації. Висновки і положення дисертаційної роботи обговорювались на засіданнях відділу теорії держави і права Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України.

Окремі теоретичні та практичні положення дисертації були представлені на восьми науково-практичних конференціях, зокрема: I Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів і молодих вчених «Логіка та право» (м. Харків, 2008 р.); Міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів і молодих учених «Реформування сучасної правової системи» (м. Донецьк, 2009 р.); Міжнародній науковій конференції «П'яті юридичні читання. Проблеми верховенства права: теорія і практика» (м. Київ, 2009 р.); II Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених «Логіка та право» (м. Харків, 2009 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «III Наукові читання, присвячені пам'яті В.М. Корецького» (м. Київ, 2010 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання державотворення в Україні очима молодих учених» (м. Київ, 2010 р.); VI Міжнародній науково-практичній конференції «Наука. Молодь. Екологія – 2010» (м. Житомир, 2010 р.);

Науково-практичній конференції «Актуальні проблеми громадянського суспільства в Україні» (м. Житомир, 2010 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення та висновки дисертаційного дослідження знайшли відображення у тринадцяти публікаціях: у п'яти статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, перелік яких затверджено ВАК України та у восьми тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять десять підрозділів, висновків, одного додатку та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації складає 234 сторінки, з них основного тексту – 180 сторінок, додаток – 8 сторінок, список використаних джерел – 44 сторінки (усього 394 джерела).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертаційного дослідження, характеризується ступінь наукової розробки проблеми, її зв'язок з науковими програмами, планами і темами Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, мета і завдання дослідження, визначається об'єкт, предмет і методологія дослідження, формулюється наукова новизна одержаних результатів, особистий внесок дисертанта, висвітлюється теоретичне та практичне значення результатів дисертаційного дослідження, наводяться дані про їх апробацію та публікації автора за темою дисертації, її структуру та обсяг.

Розділ перший «Загальнотеоретичні засади дослідження презумпцій у праві», що складається з чотирьох підрозділів, присвячений визначенню теоретичних засад дослідження, зумовлених специфікою презумпцій у сфері права.

У *підрозділі 1.1. «Історіографія з проблематики презумпцій у праві»* аналізуються основні етапи дослідження презумпцій у правовій науці та дається характеристика джерельної бази. Проведений історіографічний аналіз праць з проблематики презумпцій, в результаті чого здійснено їх систематизацію на дореволюційний, радянський і сучасний періоди, виявлено найбільш суттєві результати досліджень та їх прогалини. Окремому історіографічному огляду піддано праці зарубіжних авторів, що дозволило з'ясувати стан вивчення загальнотеоретичних аспектів презумпцій, зважаючи на зарубіжний досвід.

Наголошується, що представниками різних галузей юридичних наук було зроблено значний внесок у дослідження категорії «презумпція у праві»: з'ясовано її сутність, запропоновано класифікацію презумпцій, розглянуто їх види та особливості використання. Водночас, серед вчених немає єдності щодо визначення поняття презумпції. Крім того, залишились поза увагою дослідників такі важливі питання як: ознаки, функції презумпцій, їх практичне застосування та вивчення зарубіжного досвіду з даної проблематики, що мають важливе теоретичне та практичне значення і вимагають більш глибоких загальнотеоретичних досліджень.

У підрозділі 1.2. «Природа та зміст презумпцій» обґрунтовано, що презумпція є складною науковою категорією і може розглядатись у філософському, соціальному, логічному та правовому аспектах.

Філософським підґрунтям утворення та існування презумпцій є всезагальний причинно-наслідковий зв'язок предметів і явищ оточуючого світу. В результаті тривалих спостережень за відповідними об'єктами, людина отримує знання про їх властивості, що дозволяє їй припускати наявність таких властивостей у інших подібних об'єктів.

Соціальна сутність презумпції полягає у тому, що вона є універсальним регулятором поведінки і діє в усіх сферах людської діяльності. Презумпції зароджуються і розвиваються в рамках людського суспільства, в них відображаються різні соціальні процеси і людські настрої.

З позицій логіки, презумпція є індуктивним і дедуктивним умовиводом, що має вірогідний характер.

Витоки презумпції як правової форми розкриваються у процесі правотворчості та правозастосування. Правові презумпції базуються на особливому досвіді, що складається в результаті наукових дискусій, практиці вирішення спорів судовими та адміністративними органами, а також при проведенні аналізу та тлумаченні існуючих правових норм. До суб'єктів, що створюють правові презумпції, відносяться органи законодавчої, виконавчої та судової влади.

Характерною особливістю правових презумпцій є те, що можливість і процес їх спростування закладений у правових нормах, де також зазначаються і умови за яких презумпція вважається спростованою. Однак, незалежно від кількісного співвідношення підтверджень і спростувань презумпції, вона продовжує діяти до тих пір, поки не буде відмінена компетентним органом в установленому законом порядку.

У підрозділі 1.3. «Загальна характеристика ознак презумпцій у праві та визначення їх поняття» проведено ґрунтовний аналіз ознак презумпцій у праві. Серед них: *вірогідність* – висновок із презумпції ґрунтується на спостереженні повторюваних аналогічних за змістом явищ, подій, фактів, але може допускати виключення. Ступінь його вірогідності залежить від перевірки чи доведення базового факту, який є основою презумпції; *раціональний зв'язок між базовим фактом та фактом, що презюмується* – завдяки тривалим спостереженням виявляється стійкий зв'язок між фактами, тому при появі одного факту існування іншого, пов'язаного з ним, презюмується. Крім того, цей зв'язок повинен відповідати цілям, для яких ця презумпція була утворена; *умовне прийняття за істину* – презумптивні положення зазвичай є достовірними і неодноразово підтверджуються на практиці і тому приймаються в якості істинних, поки не буде доведено протилежне; *спростовний характер* – презумпції можуть допускати виключення, тому у кожному конкретному випадку слід перевіряти їх відповідність тій чи іншій ситуації; *нормативність* – презумпції розраховані на певний вид суспільних відносин, закріплюють типові правила поведінки, діють

невизначену кількість разів. Крім того, вони є обов'язковими для учасників правовідносин (за виключенням фактичних презумпцій).

З'ясування основних ознак презумпцій у праві надало можливість визначити поняття останніх, а саме: презумпція у праві – це припущення про наявність чи відсутність факту, що ґрунтується на спостереженнях за повторюваними аналогічними явищами, подіями, фактами та раціональному зв'язку між ними, спрямоване на регулювання суспільних відносин, що формулюється у законодавстві або/та в акті застосування права, може допускати виключення, але умовно приймається за істину, поки не буде доведено протилежне.

У підрозділі 1.4. «Функції презумпцій у праві» за допомогою функціонального методу визначено та проаналізовано функції презумпцій у праві. Встановлено, що функції презумпцій виявляються у їх регулюючому та охоронному впливі на суспільні відносини. Презумпції як регулятор суспільних відносин встановлюють єдиний підхід до життєво важливих ситуацій, заощаджують правове регулювання, спрощують процес розгляду справ, що полягає у встановленні фактів, які підлягають доказуванню та розподілі тягара доказування між сторонами. Охоронний вплив презумпцій полягає у тому, що вони спрямовані на захист прав та інтересів суб'єктів правовідносин.

Мета формулювання та використання презумпцій полягає у досягненні формальної визначеності права і регулюванні суддівського розсуду. Цінність презумпцій полягає у їх корисності для окремого індивіда та держави в цілому. Соціальна цінність презумпцій полягає у тому, що вони сприяють розвитку суспільних відносин, вносять стабільність і порядок у ці відносини. Інструментальна цінність презумпцій зводиться до того, що презумпції виступають в якості інструменту для вирішення завдань правового регулювання.

Наголошено, що в окремих випадках презумпції виконують роль принципів права, будучи виразниками правових ідей і цілей, що закріплені у правових нормах та прийому юридичної техніки, скорочуючи та спрощуючи процес доказування.

Розділ другий «Види презумпцій у праві», що складається з трьох підрозділів, присвячено аналізу теоретичних засад класифікації презумпцій та визначенню сутнісної характеристики окремих видів презумпцій у праві. Проаналізовано особливості закріплення презумпцій у законодавстві України.

У підрозділі 2.1. «Теоретичні засади класифікації презумпцій у юридичній науці» здійснено аналіз існуючих в юридичній науці класифікацій презумпцій, що дало змогу поглибити розуміння їх сутності та змісту. З'ясовано, що в ході розвитку правової науки класифікація презумпцій удосконалювалась. Аналіз різних класифікаційних критеріїв презумпцій, запропонованих зарубіжними та вітчизняними дослідниками, дозволив дійти висновку, що виділення фактичних, законних, спростовних і неспростовних презумпцій є загальноприйнятим. Вітчизняні вчені законні презумпції поділяють на: прямі та непрямі; публічно-правові та приватно-правові; загальноправові, галузеві та міжгалузеві; матеріальні та процесуальні; диспозитивні та імперативні. У англо-американській правовій системі їх класифікують на презумпції з основним фактом та без

основного факту. У країнах романо-германської правової системи, зокрема у Іспанії та Франції, виділяють судові презумпції.

З огляду на розмаїття видів презумпцій, що функціонують у сфері права, пропонується за фактом правового закріплення розрізняти фактичні та правові презумпції. Шляхом класифікації здійснюється процес поділу правових презумпцій на групи за різними критеріями: за ступенем вірогідності; за можливістю спростування; за можливістю захисту суспільних інтересів; за способом вираження у нормах права; за роллю у правовому регулюванні; за функціональним призначенням; за формою бажаної поведінки суб'єкта; за сферою дії.

У підрозділі 2.2. «Характеристика видів презумпцій у праві» наведено сутнісну характеристику фактичних, законних, підзаконних, судових, договірних та презумпцій, що містяться у міжнародно-правових актах. *Фактичними* презумпціями є не закріплені у нормах права припущення, про наявність чи відсутність певних фактів, що формулюються на основі спостережень та в результаті практичного досвіду, можуть застосовуватись у судовій чи слідчій практиці за внутрішнім переконанням правозастосовників. *Законними* є припущення, що прямо або непрямо закріплені у законах, встановлені на основі раніше доведених фактів, з якими закон пов'язує існування презюмованого факту, що спричиняє настання конкретних юридичних наслідків. *Підзаконними* є презумпції, що закріплюються у підзаконних нормативно-правових актах та формулюються органами, до компетенції яких належить прийняття цих актів, за умови, що вони не відтворюють зміст законних презумпцій. Підзаконні презумпції не можуть суперечити встановленим у законах положенням. *Судові* презумпції формулюються в актах застосування норм права в результаті їх тлумачення уповноваженими на це судовими органами в межах їх компетенції, мають загальнообов'язковий характер для всіх, хто застосовує положення, що роз'яснюються. *Договірні* презумпції мають обов'язковий характер для сторін – учасників договору та передбачаються умовами договору. *Презумпції, що містяться у міжнародно-правових актах* встановлюються з метою врегулювання відносин, що потрапили у сферу дії відповідного міжнародного документа. Якщо презумпція закріплена у міжнародно-правовому акті, що ратифікований Верховною Радою України, то вона є обов'язковою для правозастосовників.

Характеристика зазначених видів презумпцій, дала змогу визначити їх особливості, межі регулюючого впливу та обов'язковість дії.

У підрозділі 2.3. «Особливості закріплення презумпцій у законодавстві України» на основі змістовного аналізу нормативно-правових актів, виявлено та проаналізовано окремі презумпції, що містяться у законодавстві України. Встановлено, що особливістю закріплення загальноправових презумпцій є те, що вони містяться у Конституції України та інших нормативно-правових актах і поширюють свою дію на більшість галузей права. Загальноправовими презумпціями у законодавстві України є: презумпція невинуватості, добросовісності, знання законів та інших нормативно-правових актів, законності правових актів. Особливістю міжгалузевих презумпцій є те, що вони поширюють

свою дію на дві чи більше галузі права. При цьому правовідносини, на які поширює свою дію міжгалузева презумпція, є подібними. Міжгалузевими презумпціями у законодавстві України є: презумпція вини, що діє у цивільному та господарському праві, презумпція необ'єктивності, що діє у нормах процесуального права і поширюється на визначене законодавством коло суб'єктів – суддю, секретаря судового засідання, експерта, перекладача, слідчого, захисника тощо. Галузеві презумпції діють в межах однієї галузі права та формулюються з урахуванням тих суспільних відносин, що становлять предмет її регулювання. З'ясовано, що презумпції існують у межах інститутів права. Зокрема, розглянуто презумпції, що діють в межах інститутів права власності та авторського права.

Аналіз вказаних видів презумпцій, дозволяє зробити висновок, що для полегшення їх виявлення у законодавчому масиві та застосування на практиці, законодавець, формулюючи презумпцію, повинен вказувати умови її дії та передбачати можливість її спростування.

Розділ третій «Застосування презумпцій у практичній діяльності уповноважених органів державної влади», що складається з трьох підрозділів, присвячено проблемам застосування презумпцій на практиці.

У підрозділі 3.1. *«Місце та роль презумпцій у процесі правозастосування»* розглянуто особливості застосування презумпцій на кожній стадії правозастосовного процесу. З'ясовано, що на *першій стадії* процесу правозастосування – встановлення та аналіз фактичних обставин справи – презумпції застосовуються при визначенні фактів, що включаються в предмет доказування, якщо вказівка на це міститься у відповідній нормі права. Факт, який презюмується, обов'язково включається в предмет доказування, якщо презумпція прямо стосується предмету розгляду справи, а якщо стосується опосередковано – достатньо довести наявність фактів, які становлять основу презумпції. Крім того, на цій стадії правоохоронні та судові органи постійно використовують презумпції, що склались в результаті практичної діяльності та життєвого досвіду. На *другій стадії* процесу правозастосування – встановлення юридичної основи справи, що передбачає вибір і аналіз юридичних норм, презумпції слід виявляти в законодавчому масиві і співвідносити з обставинами справи. Для правильного виявлення презумпцій у законодавчому масиві та їх застосування у процесі розгляду справи, важливо знати структуру презумпції. *Третя стадія* процесу правозастосування прямо пов'язана із дією презумпції законності акту застосування права, яка полягає у тому, що суб'єкт правозастосування, приймаючи рішення, повинен дотримуватися вимог законодавства та не виходити за межі своєї компетенції. Презумпція законності правового акту діє до його відміни. Спростовність цієї презумпції полягає у тому, що громадяни, посадові особи чи органи влади, у визначених законом випадках, мають право порушувати питання про незаконність окремих рішень, що набрали законної сили. Наголошується, що наявність презумпції законності рішення ніякою мірою не порушує авторитету правозастосовних актів. Можливість перегляду рішень, що набрали законної сили у процесі судового розгляду, свідчить про те, що метою

правосуддя є ухвалення законних, обґрунтованих та справедливих судових рішень.

У підрозділі 3.2. *«Досвід окремих зарубіжних країн щодо закріплення презумпцій у законодавстві та застосування їх у практичній діяльності»* досліджено законодавство США, Іспанії, Франції та Російської Федерації щодо закріплення у ньому окремих видів презумпцій та застосування їх у практичній діяльності.

Зокрема, у США питання застосування презумпцій на практиці регулюються на федеральному рівні – Федеральними правилами про докази США, а на рівні штатів – законами, що регулюють особливості доказування. Так, нами був розглянутий Розділ 5 Кодексу про докази Каліфорнії «Тягар доведення; тягар надання доказів; презумпції та висновки», в якому окреслюються загальні засади застосування презумпцій у судовій практиці. В Іспанії особливості застосування презумпцій регулюються Цивільним процесуальним кодексом Іспанії (ст. 385, 386), а у Франції – Цивільним кодексом Франції (ст. 1349–1353). У цих правових актах більша увага приділяється законним презумпціям. Законодавством цих країн допускається також існування судових презумпцій, при цьому не окреслюється сфера їх використання. Проте, проблема застосування судових презумпцій на практиці часто висвітлюється у рішеннях Верховного та Конституційного судів Іспанії. По-іншому проблема презумпцій вирішена у законодавстві Російської Федерації, в якому презумпції містяться у різних нормативно-правових актах, але при цьому не дається їх визначення та не встановлюються особливості їх застосування на практиці.

У підрозділі 3.3. *«Стан та перспективи застосування презумпцій у судовій практиці України»* на основі аналізу судової практики визначено особливості та проблеми застосування презумпцій, а також основні напрями удосконалення законодавства у цій сфері. Встановлено, що застосування презумпцій у судовій практиці пов'язане з рядом проблем: по-перше, у законодавстві не закріплюється поняття «презумпція»; по-друге, більшість законних презумпцій закріплюються «непрямо», що ускладнює їх виявлення у нормативно-правовому масиві; по-третє, на законодавчому рівні відсутні приписи щодо порядку застосування презумпцій тощо.

При застосуванні презумпцій, що містяться у нормативно-правових актах, слід дотримуватись правила, що презумпція розподіляє обов'язки по доказуванню таким чином, що спростовувати презумпцію повинна сторона, яка її заперечує. Інша сторона повинна надати докази підтвердження базового факту презумпції. Для того, щоб прискорити розгляд справи та спростувати презумпцію, достатньо надати переконливі докази відсутності базового факту презумпції, який послужив основою утворення самої презумпції. Тоді зникає необхідність спростовувати факт, що презюмується.

При формулюванні судових та фактичних презумпцій, судовий орган повинен роз'яснювати: який факт є базовим, а який презюмованим; чи підлягав перевірці базовий факт у минулому; чи є раціональним зв'язок між базовим фактом та фактом, що презюмується; що спонукало його до формулювання

презумпції; яким чином розподіляються обов'язки по доказуванню згідно з цією презумпцією. Крім того, при формулюванні презумпції необхідно передбачити можливість її спростування.

Зроблено висновок, що для забезпечення одноманітного підходу у застосуванні презумпцій, необхідно розробити нормативно-правовий акт, який би регулював питання доказування (наприклад, Доказовий кодекс України), один із розділів якого присвятити презумпціям. Крім того, Верховному Суду України слід розробити рекомендації щодо порядку застосування презумпцій у практичній діяльності судів.

ВИСНОВКИ

У висновках дисертації зазначені найсуттєвіші результати дисертаційного дослідження, наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової проблеми теоретико-практичних засад презумпцій у праві.

Висновки за результатами дослідження полягають в наступному.

1. Аналіз наукових досліджень проблем презумпцій у правовій науці, дозволив виділити історіографічні періоди їх вивчення. У *дореволюційний період* презумпція розглядалась в тісному зв'язку з фікцією. Незважаючи на це, вченим вдалося з'ясувати природу даної категорії, запропонувати класифікацію презумпцій на загальнолюдські та законні, визначити їх роль у процесі правового регулювання. У *радянський період* до середини 50-х років XX ст. вчені не торкалися проблематики презумпцій та заперечували їх існування в радянському праві, посилаючись на те, що презумпції властиві праву буржуазних країн. З другої половини XX ст. вченим вдалось розробити систему класифікації презумпцій та дати характеристику окремим їх видам. У *сучасний період* основна увага приділяється галузевим дослідженням проблеми презумпцій. Проведений аналіз праць свідчить про відсутність узагальнюючих комплексних досліджень, присвячених загальнотеоретичним та практичним проблемам презумпцій у правовій науці.

2. Презумпція є категорією, яка знаходить широке застосування у сфері права. Філософський аспект презумпції полягає в тому, що вона існує як феномен загальної пізнавальної діяльності людини. Соціальний аспект презумпції зводиться до того, що вона є універсальним регулятором поведінки і діє в усіх сферах людської діяльності. З позицій логіки презумпція є одночасно індуктивним та дедуктивним умовиводом. Витоки презумпції як правової форми розкриваються у процесі правотворчості та правозастосування. Методом утворення фактичних презумпцій є популярна індукція, а презумпцій, що закріплюються в нормативно-правових актах – наукова. Структура презумпції є такою: до базового факту додається раціональний зв'язок, який веде до утворення факту, що презюмується.

3. Загальними *ознаками* презумпцій у праві є: вірогідність; нормативність; наявність раціонального зв'язку між базовим фактом та фактом, що презюмується; умовне прийняття їх за істину; можливість спростування.

4. *Презумпція у праві* – це припущення про наявність чи відсутність факту, що ґрунтується на спостереженнях за повторюваними аналогічними явищами, подіями, фактами та раціональному зв'язку між ними, спрямоване на регулювання суспільних відносин, що формулюється у законодавстві або/та у акті застосування права, може допускати виключення, але умовно приймається за істину, поки не буде доведено протилежне.

5. *Функції презумпцій у праві* – це напрями їх впливу на суспільні відносини, спрямовані на виконання завдань правового регулювання кожною окремою презумпцією чи презумпціями в цілому, з метою внесення стабільності у правовідносини, забезпечення законності та правопорядку, захисту прав, свобод та інтересів громадян. Презумпціям властиві функції права: регулятивна, яка полягає у тому, що презумпції спрямовані на регулювання суспільних відносин та охоронна, яка спрямована на захист різноманітних інтересів, прав і свобод суб'єктів правовідносин.

6. Класифікувати презумпції у праві слід за наступними критеріями: *за фактом їх правового закріплення* – на фактичні та правові; правові презумпції *залежно від їх закріплення у джерелах права* в формально-юридичному розумінні на: законні, підзаконні, судові, договірні та презумпції, що містяться у міжнародно-правових актах. Крім того, правові презумпції можна класифікувати за комплексом критеріїв: за ступенем вірогідності – високовірогідні (справжні) та маловірогідні (штучні) презумпції; за можливістю спростування – спростовні та неспростовні презумпції; за можливістю захисту суспільних інтересів – публічно-правові та приватно-правові презумпції; за способом вираження у нормах права – прямі та «непрямі» презумпції; за роллю у правовому регулюванні – презумпції-принципи та презумпції-засоби юридичної техніки; за функціональним призначенням – матеріально-правові та процесуальні презумпції; за формою бажаної поведінки суб'єкта – імперативні та диспозитивні презумпції; за сферою дії – загальноправові, галузеві, міжгалузеві та презумпції інститутів права.

7. Презумпціями, що діють у сфері права є: фактичні та правові. Фактичні презумпції не закріплюються у нормативно-правових актах та є необов'язковими для правозастосовників. Правові презумпції знаходять вираження у правових актах, що видаються уповноваженими органами влади та стають інструментом правового регулювання.

8. До презумпцій, що мають *загальноправове* значення у законодавстві України, належать: презумпція невинуватості, добросовісності, знання законів та інших нормативно-правових актів, законності правового акту і як її підвид – презумпція законності судового рішення (вироку). Пропонується внести зміни до ст. 68 Конституції України, а саме: абзац другий після слова «законів» доповнити словами «та інших нормативно-правових актів». Внесення цих змін сприятиме тому, що розуміння презумпції знання законів та інших нормативно-правових актів не обмежиться обов'язком знати лише закони.

Особливості закріплення презумпцій у законодавстві України полягають в наступному: одна презумпція може бути викладена в різних нормативно-правових

актах, що вказує на її міжгалузеве значення; в окремих випадках одна презумпція закріплюється кількома статтями одного нормативно-правового акту; іноді в нормах права вказується на яку із сторін покладається обов'язок спростування презумпції; в окремих випадках презумпції можуть бути сформульовані в імперативній формі.

Для полегшення виявлення презумпцій у законодавчому масиві та застосування на практиці, законодавець, формулюючи презумпцію, повинен дотримуватись її структурного змісту, а саме: з базового факту, виводити факт, що презюмується, на основі раціонального зв'язку між ними, а також вказувати умови її дії та передбачати можливість її спростування.

9. Презумпції мають місце та відіграють важливу роль на кожній стадії процесу застосування норм права. На першій стадії правозастосування презумпції включаються в предмет доказування та звільняють одну із сторін від доведення факту, що презюмується. Застосування презумпцій дає можливість прискорити процес розгляду справи. Під час другої стадії важливе значення має виявлення презумпцій в законодавчому масиві та їх співставлення з обставинами справи, що неможливо без знання структури презумпції. Третя стадія правозастосування прямо пов'язана із презумпцією законності правозастосовного акту, яка діє до його відміни і передбачає, що рішення правозастосовних органів визнаються законними, підлягають виконанню та дотриманню, поки у визначеному законом порядку не буде встановлено протилежне.

10. Вивчення досвіду зарубіжних країн, зокрема США, Іспанії та Франції, дало змогу з'ясувати, що особливості застосування презумпцій регулюються законодавством цих країн. У США це питання регулюється на федеральному рівні – Федеральними правилами про докази США, а в окремих штатах – законами, що регулюють особливості доказування (наприклад, Кодексом про докази Каліфорнії). В Іспанії порядок застосування презумпцій регулюється ЦПК Іспанії, а у Франції – ЦК Франції. Законодавство Російської Федерації не містить приписів, які б регулювали питання застосування презумпцій у практичній діяльності. На думку російських вчених, судді або намагаються уникати згадок про презумпції в ході розгляду справи, або ж бачать презумпції там, де їх немає. Тому проблеми, пов'язані із застосуванням презумпцій в судовій практиці, зумовлені тим, що законодавство Російської Федерації не регулює ці питання.

Досвід зарубіжних країн буде корисним для удосконалення вітчизняного законодавства у сфері застосування презумпцій.

11. У судовій практиці України судді застосовують презумпції, що закріплені у законодавстві, а також формулюють судові і фактичні презумпції. Формулюючи презумпцію, суд повинен роз'яснювати причини її застосування, яким чином розподіляються обов'язки по доказуванню згідно з цією презумпцією та передбачити можливість її спростування. Презумпції, що закріплені в нормативно-правових актах є обов'язковими для суддів. Проблеми, пов'язані із використанням презумпцій у судовій практиці, зумовлені тим, що законодавство України не визначає порядок їх застосування. Для забезпечення одноманітного

підходу при застосуванні презумпцій, існує необхідність розробки правил, які б регулювали ці питання.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Ляшенко Р.Д. Дослідження проблеми презумпцій у правовій науці в дореволюційний період / Р.Д. Ляшенко // Держава і право. Юрид. і політ. науки: зб. наук. пр. — 2008. — Вип. 41. — С. 116-121.
2. Ляшенко Р.Д. Дослідження проблеми презумпцій у правовій науці в радянський період / Р.Д. Ляшенко // Часопис Київського університету права: український науково-теоретичний часопис. — 2009. — № 1. — С. 61-66.
3. Ляшенко Р.Д. Теоретичні засади класифікації презумпцій у правовій науці / Р.Д. Ляшенко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. Випуск 12: Частина 1. — Ужгород: Поліграфцентр «ЛПРА», 2009. — С. 49-53.
4. Ляшенко Р.Д. Функціональне призначення презумпцій у праві / Р.Д. Ляшенко // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Научный журнал. Серия: Юридические науки. Том. 22 (61) №1. — Симферополь, 2009. — С. 315-321.
5. Ляшенко Р.Д. Загальна характеристика законних презумпцій / Р.Д. Ляшенко // Правова держава: щорічник наукових праць. — Випуск 21. — К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. — 2010. — С. 499-504.

Тези доповідей на конференціях, які додатково відображають результати дослідження

6. Ляшенко Р.Д. Класифікація фактичних презумпцій у правовій науці / Р.Д. Ляшенко // Логіка та право: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих вчених та круглого столу «Релігія і право в Україні: історія та сучасність» (м. Харків, 12-13 грудня 2008 р.). — Х., 2008. — С. 41-43.
7. Ляшенко Р.Д. Штучні презумпції у праві / Р.Д. Ляшенко // Реформування сучасної правової системи: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих учених. Том I (м. Донецьк, 10-11 квітня 2009 р.). — Донецьк, 2009. — С. 23-25.
8. Ляшенко Р.Д. Класифікація презумпцій в англо-американському праві / Р.Д. Ляшенко // Проблеми верховенства права: теорія і практика: матеріали міжнародної наукової конференції «П'яті юридичні читання» (м. Київ, 23 – 24 квітня 2009 р.). — К., 2009. — С. 139-142.
9. Ляшенко Р.Д. Логічна природа категорії «презумпція» / Р.Д. Ляшенко // Логіка та право: матеріали II-ї науково-практичної конференції молодих вчених (м. Харків, 11 грудня 2009 р.). — Х., 2009. — С. 192-195.
10. Ляшенко Р.Д. Застосування методу контент-аналізу до визначення поняття «правова презумпція» / Р.Д. Ляшенко // Наукові читання, присвячені

пам'яті В.М. Корецького: Зб. наук. праць Всеукраїнської науково-практичної конференції. (м. Київ, 18 лютого 2010 р.). — К., 2010. — С. 291–294.

11. Ляшенко Р. Місце презумпцій в процесі застосування права / Р. Ляшенко // Актуальні питання державотворення в Україні очима молодих учених: збірник наукових праць міжнародної науково-практичної конференції. Частина перша. (м. Київ, 23 квітня 2010 р.). — К., 2010. — С. 42-43.

12. Ляшенко Р.Д. Презумпції в екологічному законодавстві України / Р.Д. Ляшенко // Наука. Молодь. Екологія: збірник тез доповідей VI Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Житомир, 26-28 травня 2010 р.). — Житомир, 2010. — С. 229-233.

13. Ляшенко Р.Д. Презумпція законності правового акту / Р.Д. Ляшенко // Актуальні проблеми громадянського суспільства в Україні: збірник матеріалів науково-практичної конференції (м. Житомир, 27-28 травня 2010 р.). — Житомир, 2010. — С.10-12.

АНОТАЦІЇ

Ляшенко Р.Д. Презумпції у праві: питання теорії та практики. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2011.

Дисертація є комплексним науковим дослідженням теоретико-практичних засад презумпцій у праві, в ході якого висвітлено історіографію проблеми, природу, структуру, ознаки та функції презумпцій. Запропоновано авторське визначення понять «презумпція у праві» та «функції презумпцій у праві».

Удосконалено класифікацію презумпцій залежно від їх закріплення у джерелах права та проаналізовано їх види. З'ясовано особливості закріплення презумпцій у законодавстві України. Обґрунтовано положення про необхідність внесення змін до Конституції України щодо уточнення презумпції знання законів та інших нормативно-правових актів.

Розглянуто значення презумпцій у процесі застосування права. Окрему увагу приділено висвітленню судової практики з цього питання. Проблеми використання презумпцій у практичній діяльності, пов'язані з тим, що законодавство України не містить визначення поняття «презумпція» та приписів щодо порядку їх застосування. Зроблено висновок про необхідність розробки правил, які б регулювали питання застосування презумпцій у практичній діяльності. Вивчено досвід США, Іспанії, Франції та Російської Федерації щодо закріплення презумпцій у законодавстві та їх застосування на практиці.

Ключові слова: презумпція у праві, природа та зміст презумпцій, функції презумпцій, штучні презумпції, законні презумпції, фактичні презумпції, застосування презумпцій.

Ляшенко Р.Д. Презумпции в праве: вопросы теории и практики. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 – теория и история государства и права; история политических и правовых учений. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова. – Киев, 2011.

Диссертация является комплексным научным исследованием теоретико-практических основ презумпций в праве, в котором исследуются историография проблемы, природа, структура, признаки и функции презумпций. Характеризуются признаки презумпций в праве, среди которых: вероятность; наличие рациональной связи между базовым фактом и фактом, который презюмируется; условное принятие их как истинных; возможность опровержения; нормативность. На основе выяснения природы, структуры и признаков презумпций, предложено авторское определение понятия «презумпция в праве». Функциями презумпций в праве являются регулятивная и охранительная, которые способствуют установлению одинакового подхода правоприменителей к жизненно важным ситуациям и направлены на защиту прав субъектов правоотношений.

Усовершенствовано классификацию презумпций за критерием закрепления их в источниках права. Охарактеризовано следующие виды презумпций: фактические, законные, подзаконные, судебные, договорные и презумпции, которые излагаются в международно-правовых актах. Проанализированы особенности закрепления общеправовых презумпций в законодательстве Украины, а именно: презумпции невиновности, добросовестности, знания законов и других нормативно-правовых актов, законности правовых актов, а также презумпций, которые существуют в разных отраслях права. Аргументировано утверждение о необходимости внесения изменений в Конституцию Украины относительно уточнения презумпции знания законов и других нормативно-правовых актов.

Определено место презумпций в процессе правоприменения. Указывается, что презумпции используются на каждой стадии применения норм права. На первой стадии презумпции применяются в процессе доказывания. На второй стадии большое значение имеет знание структуры презумпции для правильного ее выявления в актах законодательства и последующего использования относительно конкретных обстоятельств дела. Третья стадия правоприменения связана с презумпцией законности правовых актов. Также изучен зарубежный опыт США, Испании, Франции и Российской Федерации относительно закрепления презумпций в законодательстве и применения их на практике.

Рассмотрены особенности применения фактических и правовых презумпций в судебной практике Украины. Установлено, что применение презумпций в судебной практике связано с рядом проблем: во-первых, в законодательстве Украины не закреплено понятие «презумпция»; во-вторых, большинство законных презумпций формулируются косвенно, что усложняет их выявление в нормативно-правовых актах; в-третьих, на законодательном уровне отсутствуют

предписания относительно порядка применения презумпций. Сделан вывод о необходимости разработки правил, которые регулировали бы проблемы связанные с применением презумпций на практике и определили одинаковый подход правоприменителей в этом вопросе.

Ключевые слова: презумпция в праве, природа и содержание презумпций, функции презумпций, искусственные презумпции, законные презумпции, фактические презумпции, применение презумпций.

Lyashenko R.D. Presumptions in the law: the questions of theory and practice. – Manuscript.

Candidate's thesis on legal sciences according to 12.00.01 speciality – theory and history of the state and law; history of political and law studies. – M. P. Dragomanov National Pedagogical University. – Kyiv, 2011.

The dissertation is complex scientific research of theoretical-practical bases of presumptions in the law in which the problems of historiography, the nature, structure, factors and functions of presumptions are investigated. Author's definition of concepts «presumption in the law» and «functions of presumptions in the law» is offered.

It is improved classification of presumptions depending on their fastening in sources of the law and it is characterized their kinds. Features of fastening common law presumptions in the legislation of Ukraine are analyzed. The statement about necessity of modification of the Constitution of Ukraine concerning specification of a presumption of knowledge of laws and other regulatory legal acts is argued.

The place of presumptions in law enforcement process is defined. Presumptions are used at each stage of application of the law. Experience of the USA, Spain, France and the Russian Federation concerning fastening of presumptions in the legislation and practice is studied. It is established, that enforcement of presumptions in judiciary practice of Ukraine is connected by that the legislation of Ukraine does not make definition of concept «presumption» and there are no instructions concerning an order of their application. The conclusion is drawn on necessity of concept rules, which would regulate problems connected with application of presumptions in practice.

Key words: the presumption in the law, nature and content of presumptions, functions of presumptions, artificial presumptions, legal presumptions, presumptions of fact, application of presumptions.